

بررسی میزان تجلی سنت و مدرنیته در خانه‌های تاریخی تبریز براساس دیدگاه معماران

لیلا فیروزفر آقایی^۱، میرسعید موسوی^۲، نیما ولیزاده^۳، اسدالله شفیع‌زاده^۴

^۱ دانشجوی دکتری معماری، واحد اهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اهر، ایران، leylafirouzfartv@gmail.com

^۲ (نویسنده مسئول) استادیار گروه معماری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران، ms.moosavi@iaut.ac.ir

^۳ استادیار گروه معماری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران، Nima.valizadeh@iaut.ac.ir

^۴ استادیار گروه معماری، واحد اهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اهر، ایران، Shafizade.a@gmail.com

چکیده

خانه به‌منزله یکی از مهم‌ترین گونه‌های معماری، همواره مورد توجه بوده و بخش مهمی از تحولات اجتماعی و فرهنگی جامعه را می‌توان در آن مشاهده کرد. در دوره قاجار و پهلوی، معماری خانه‌ها در بیشتر شهرهای ایران به‌طور اساسی تغییر کرد. علی‌رغم توجه به خانه‌های تاریخی تبریز در سال‌های اخیر، مطالعات تحلیلی دقیق در مورد ماهیت معماری آن‌ها انجام نشده و بیشتر پژوهش‌ها به معرفی این خانه‌ها بسنده کرده‌اند. با توجه به اینکه اکثر خانه‌های تاریخی موجود در تبریز مربوط به اواخر دوره قاجار و مصادف با جریان گذار از سنت به مدرنیته در ایران است، در این پژوهش، نحوه تأثیرگذاری این گذار بر تحول ماهیت خانه‌ها از دید معماران بررسی شده است. راهبرد اصلی این تحقیق، تحلیلی-تاریخی بوده و گردآوری اطلاعات به‌صورت ترکیبی از روش اسنادی، مشاهده و پیمایشی انجام شد. بدین‌منظور، پرسش‌نامه‌ای برای سنجش میزان تأثیر و تجلی سنت یا مدرنیته در پنج مؤلفه خانه‌های تاریخی تبریز شامل روابط فضایی، تزئینات داخلی، نمای اصلی، روش ساخت و مصالح به‌صورت طیف پنج‌مرحله‌ای لیکرت (کاملاً سنت‌گرا، نسبتاً سنت‌گرا، میانه، نسبتاً مدرن، کاملاً مدرن) تنظیم شده و در اختیار متخصصان معماری با شناخت کافی از ماهیت معماری این خانه‌ها قرار داده شد و پاسخ‌های جمع‌آوری شده با استفاده از نرم‌افزار Expert Choice و با تکنیک AHP مورد تحلیل قرار گرفت. بر مبنای مؤلفه‌های پنجگانه، خانه ساوجبلاغی‌ها با وزن نهایی ۱۴۸ درصد بیش از سایر بناهای پژوهش به سطح کاملاً مدرن نزدیک است و در رتبه بعدی خانه‌های حاج شیخ و کلکته چی به‌ترتیب با وزن نهایی ۱۲۲ درصد و ۸۷ درصد قرار دارند و خانه بهنام با وزن نهایی ۲۲ درصد در جایگاه آخر قرار دارد.

اهداف پژوهش:

۱. ارزیابی و رتبه‌بندی بناهای تاریخی تبریز در گذار از سنت به مدرنیته.

۲. بررسی مؤلفه‌های سنت و مدرنیته در خانه‌های تاریخی تبریز از دیدگاه معماران.

سؤالات پژوهش

۱. رتبه‌بندی بناهای تاریخی تبریز در گذار از سنت به مدرنیته چگونه است؟

۲. نحوه تأثیرگذاری سنت به مدرنیته بر تحول ماهیت خانه‌های تاریخی تبریز از دیدگاه معماران چگونه است؟

* این مقاله، مستخرج از رساله دکتری معماری (لیلا فیروزفر آقایی) تحت عنوان «بررسی میزان تجلی سنت و مدرنیته در خانه‌های تاریخی تبریز براساس دیدگاه معماران» به راهنمایی دکتر میرسعید موسوی، نیما ولیزاده، اسدالله شفیع‌زاده در دانشگاه آزاد واحد اسلامی واحد اهر در سال ۱۴۰۱ به انجام رسیده است.

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره ۵۳

دوره ۲۱

صفحه ۴۴۲ الی ۴۷۰

تاریخ ارسال مقاله: ۱۴۰۱/۱۰/۳۰

تاریخ داوری: ۱۴۰۱/۱۲/۰۷

تاریخ صدور پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۲۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۳/۰۱

کلمات کلیدی

خانه، سنت، مدرنیته، معماری، تزئینات.

ارجاع به این مقاله

فیروزفر آقایی، لیلا، موسوی، میرسعید، ولیزاده، نیما، & شفیع‌زاده، اسدالله. (۱۴۰۳). بررسی میزان تجلی سنت و مدرنیته در خانه‌های تاریخی تبریز بر اساس دیدگاه معماران. مطالعات هنر اسلامی، ۲۱(۵۳)، ۴۴۲-۴۷۰.

[dori.net/dor/20.1001.1.*](https://doi.org/10.22034/IAS.2023.214.1)
***** ** ** ** */

[dx.doi.org/10.22034/IAS](https://dx.doi.org/10.22034/IAS.2023.214.1)
.20.23.214.1

مقدمه

اولین نشانه‌ها از ورود جریان نوگرا به سبک زندگی به تقلید از غرب، اواخر دوره قاجار در جامعه ایران صورت گرفت (آوری، ۱۳۸۶). یکی از مهم‌ترین جنبه‌های بحرانی این جریان، این بود که غالب پیش‌گامان تجددطلبی در ایران عصر قاجار در رویکرد خود به غرب، به‌رغم دل‌بستگی فراوانی که از خود برای پیشرفت و ترقی علوم و فنون، فرهنگ، صنایع و اقتصاد در جوامع پیشرفته غربی و ایجاد آن پیشرفت‌ها در جامعه ایران نشان داده‌اند، نتوانسته‌اند به شیوه‌ای جامع به کانون‌های فکری سازنده آن پیشرفت‌ها و ترقی دست یابند و در واقع نه از موضع تولیدکننده تجدد و ترقی، بلکه با قرارگرفتن در جایگاه مصرف‌کننده، به مصرف محصولات و مصنوعات فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی غرب و تجدد غربی محدود شدند (آجودانی، ۱۳۹۰). معماری این دوره نیز با آهنگی کند و همگون با سایر پدیده‌های هنری و اجتماعی تحت‌تأثیر این جریان قرار گرفت و تا اوایل دوره قاجار از عوامل و پدیده‌های درونی جامعه تأثیر می‌پذیرفت. در دوره قاجار در پی سفرهای متقابل مذهبی، سیاسی و اقتصادی اروپایی‌ها، روس‌ها و عثمانی‌ها به ایران، ماهیت معماری ایران به تقلید از سرزمین‌های اروپایی تغییر کرد و همراه با تحولات اجتماعی در ایران تقلید از معماری اروپایی به‌صورت کاملاً ملموس آغاز شد (سجادی و همکاران، ۱۳۹۳).

بناهای مسکونی دوره قاجار از محرمیت‌ها و رعایت فضاهای بیرونی و اندرونی و طرح‌های دل‌باز به‌همراه رعایت اصول ارتباطات و محرمیت‌ها، به معماری غرب‌گرای پهلوی اول تغییر ماهیت داد و از لحاظ طرح و اجرا از شیوه ساختمان‌سازی غربی الگو پیروی کرد. این غرب‌گرایی که در ساختمان‌های مسکونی رخنه کرده بود تا جایی پیش رفت که فضاهای اندرونی و اتاق‌سازی‌ها در اطراف حیاط به فراموشی سپرده شد و معماری ارزشمند ایرانی دست‌خوش سردرگمی و پریشانی شد (جلیلی و اکبری، ۱۳۹۴). بدیهی است در دوره قاجار، معماری ساختمان‌های مسکونی به سطح خاصی از تکامل در طرح و اجرا رسیده بود و طبق اصول و موازین اخلاقی اسلامی که در آن زمان حاکم بر جامعه بود طراحی و ساخته می‌شد. در فضا‌سازی‌ها، محرمیت‌ها که در فرهنگ ایرانی یکی از مهم‌ترین اصول بوده، رعایت می‌شد. در این دوره، طراحی به‌گونه‌ای بود که فضاهای خانه پاسخگوی نیازهای ذاتی و فطری خانواده بود و ارتباطات و چیدمان پلان کاملاً منطبق بر فرهنگ خانواده ایرانی طراحی می‌شد. در همین راستا، خلق فضاهایی چون هشتی، اندرونی و بیرونی کاملاً موجه بود (پوراعتصامی، ۱۳۹۹).

در دوره پهلوی اول، بر اثر تحولات سیاسی و اجتماعی و اقتصادی، اصول طراحی خانه‌ها هم تغییر کرد و به‌دلیل حسنه‌شدن ارتباطات با کشورهای غربی، فرهنگ غرب وارد معماری شد و کارهایی به‌وجود آمد که در آن عناصر معماری مدرن و اروپایی درهم آمیخت. استفاده از مهندسان نوگرا باعث ورود سبک و ایده‌های مدرن به معماری و عناصر ساختمانی شد و ساختمان‌ها براساس فرهنگ غربی که فرهنگ معماری روز بود، ساخته شدند. گرچه در اوایل این دوره برای ساخت خانه‌ها همچنان از معماری سنتی نزدیک به دوره قاجار استفاده می‌شد، اما شیفتگی دستگاه حاکم به تجدد و مدرنیسم باعث تلاش برای ایجاد شهرهایی مشابه کشورهای غربی شد (کیانی، ۲۳۴: ۱۳۸۶). جامعه

شهر تبریز در دوران مشروطیت، تمایل داشت ساختار فرهنگی خود را تغییر داده و به‌روز کند. در این مسیر، معماری را یکی از اولین ابزارهای این تغییر دانست؛ چراکه ساختن یک خانه پدیده فرهنگی نیز است و شدیداً از محیط فرهنگی که به آن تعلق دارد، تأثیر می‌پذیرد. براین اساس، خانه‌های سنتی که تا آن زمان در کنار مسائل اقلیمی تبریز الزام به درون‌گرا بودن داشتند و این درون‌گرایی نه‌تنها در فرم کلی، بلکه در جانمایی اجزای معماری نیز مؤثر بود، با شروع روند تحول معماری خانه‌ها، به‌خصوص از دوره پهلوی اول، با رویکرد دیگری ساخته شدند (حق‌جو و همکاران، ۱۳۹۸). علی‌رغم توجه به خانه‌های تاریخی تبریز در سال‌های اخیر، مطالعات تحلیلی دقیق در مورد ماهیت معماری آن‌ها انجام نشده و بیشتر پژوهش‌ها به معرفی خانه‌ها بسنده کرده‌اند. با توجه به اینکه اکثر خانه‌های تاریخی موجود در تبریز مربوط به اواخر دوره قاجار و پهلوی هستند (خانه‌های دوره‌های قبل در زلزله مهیب سال ۱۱۹۳ ق از بین رفته‌اند) که مصادف با جریان گذار از سنت به مدرنیته در ایران است، در این پژوهش، نحوه تأثیرگذاری این گذار بر تحول ماهیت خانه‌ها از دید معماران بررسی شده است.

مفهوم خانه به‌علت چندبعدی بودن آن از جهات مختلف مورد بررسی قرار گرفته است. تنوع ادبیات مربوط به خانه با تنوع ابعاد وجودی انسان مرتبط است، ابعادی که جنبه‌های فیزیکی - زیستی تا جنبه‌های غیرمادی را دربر می‌گیرد. برخی با روش نحو فضا جنبه اجتماعی خانه را در ارتباطات میان فضاها جست‌وجو کرده‌اند (Asif et al: ۲۰۱۸)، برخی به جنبه‌های روان‌شناسانه خانه در بستر تغییرات اجتماعی توجه دارند (Gauvain et al ۱۹۸۳). کوپر مارکوس با استفاده از نظریه‌های روان‌شناسی یونگ به رابطه روان انسان با محیط به‌ویژه خانه، در عمق روان انسان و در تاریخ، به مفهوم نمادین خانه در روان انسان به‌عنوان بیان خویشتن اشاره می‌کند (Cooper_Marcus: ۱۹۹۵). از طرفی، خانه می‌تواند به‌مثابه ابزاری برای بیان هویت آدمی تلقی گردد (Rainwater: ۱۹۶۶). در دیدگاه پدیدارشناسی، گاستن باشلار تقسیم‌بندی خانه و غیرخانه در فضای جغرافیایی را چون تقسیم‌بندی خویشتن و ناخویشتن در فضای روح دانسته است. خانه به زیبایی نشان می‌دهد که انسان چگونه به خود می‌نگرد: اندرونی صمیمی یا خویشتن که تنها بر کسانی که به درون آن دعوت می‌شوند، آشکار می‌گردد و نمای بیرونی که در معرض دید همگان قرار می‌گیرد (باشلار، ۱۳۹۱). شولتز نیز با بررسی مفهوم خانه و سکونت در سطوح وجودی انسان، خانه را مؤید هویت‌های تک افتاده انسان‌ها و مکانی برای جست‌وجوی هویت و امنیت معرفی می‌کند (شولتز، ۴۵: ۱۳۸۲). بررسی مؤلفه‌ها و جنبه‌های مرتبط با مفهوم خانه روشی عام به‌منظور شناخت خانه است. در بررسی خانه از فرهنگی، از مؤلفه «روش زندگی» به‌عنوان شاخصی بسیار مهم برای فهم روابط انسان و کالبد خانه یاد شده است؛ به‌نحوی که استفاده از این موضوع در تحقیقات بسیار زیادی مورد توجه قرار گرفته است (افشاری و دیگران، ۱۳۹۴؛ افشاری و پوردیهیمی، ۱۳۹۵؛ یزدانفر و ضرابی الحسینی، ۱۳۹۴؛ حایری، ۱۳۸۸). ویژگی‌های شیوه زندگی و سیستم‌های فعالیت ناشی از آن ویژگی‌های خاص استقرارها و محیط‌ها می‌انجامد (مداحی و معاریان، ۱۳۹۷).

لارنس در زمینه شیوه زندگی روزمره و چگونگی استفاده از فضا بر این اعتقاد است که به‌منظور درک معانی نهفته در طراحی خانه، باید چگونگی انتظام رفتارها و فعالیت‌ها در محیط‌های مسکونی که از طریق قانون‌مندی و قواعد مرسوم

پدید می‌آیند، مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند (Lawrence: ۱۹۹۵). آموس راپاپورت نیز باتکیه بر مفهوم شیوه زندگی به عنوان یکی وجوه نمودپذیری فرهنگ، به بررسی رابطه میان انسان و محیط مصنوع و نحوه تأثیرگذاری این دو بر یکدیگر می‌پردازد. این دیدگاه تاکنون هدایتگر بسیاری از پژوهش‌ها بوده است (پوردیهیمی، ۱۳۹۰؛ لیبب‌زاده و دیگران، ۱۳۹۴؛ خاک‌پور و دیگران، ۱۳۹۴). در این پژوهش‌ها، موضوع تأثیرپذیری محیط مصنوع از عوامل فرهنگی - اجتماعی ساکنین آن مورد بررسی قرار گرفته است. با این حال، اغلب این تحقیقات از دیدگاه راپاپورت تنها در حوزه تبیین مبانی نظری تحقیق خود سود جست‌ه‌اند، و به ندرت روش ارائه شده توسط وی را به کار گرفته‌اند. از این رو در نوشتار پیشرو تنها از مبانی نظری منبعث از دیدگاه راپاپورت بلکه از روش پیشنهادی وی به منظور مطالعه نسبت میان شکل خانه و فرهنگ ساکنین آن بهره گرفته می‌شود (حیدری و محمدحسینی، ۱۳۹۸).

۱. مبانی نظری

در الگوی مسکن امروز، همگرایی حوزه‌های فرهنگ، اقتصاد، سیاست، تکنولوژی و اجتماع فرایند تکاملی پایان‌ناپذیری را پدید می‌آورد. احتمالاً گفت‌وگوی میان فرم‌ها و فضاهای جدیدی که اکنون طراحی و ساخته شده با آینده بالقوه آن‌ها وجود خواهد داشت. ارتباطی که روزبه‌روز کم‌رنگ‌تر خواهد شد؛ بنابراین برای حفظ زنجیره مسکن ایرانی در طول تاریخ باید گذشته را ورق زد تا بتوان راه آینده را با درس گرفتن از گذشته هموار ساخت و با تجزیه عوامل مؤثر بر مسکن و فضاهای زندگی از گذشته تا فردا به تحلیل و ارزشیابی آن‌ها پرداخت (علی‌الحسابی و کرانی، ۱۳۹۲: ۳۴). با در معرض خطر قرار گرفتن هویت محلی و معماری بومی در آینده توجه به اصول معماری ایرانی می‌تواند در حفظ مسکن بومی هر منطقه از کشور کمک کند. بهره‌گیری از معانی، مفاهیم و فرهنگ محلی می‌تواند مانع از ساخت‌وسازهای بیهوده و بی‌معنا و حفظ سلسله مفاهیم حاکم بر اجزای فیزیکی و غیرفیزیکی خانه گردد (همان، ۳۵). بنابراین می‌توان گفت در طراحی مسکن امروزی به اصول معماری ایرانی سنتی توجه نمود و ضوابطی را در نظر داشت که بینش و هویت ایرانی را هم مدنظر داشته باشد. ارزش‌هایی که در معماری سنتی ایرانی به عنوان الگوواره‌هایی وجود داشته است.

در دوره قاجار، در پی تغییرات چشمگیری که در نتیجه عواملی چون وقوع انقلاب صنعتی و بروز تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اروپا، اعزام دانشجویان به فرنگ (غرب) و نیز استخدام مهندسان و معماران اروپایی و غیره، ارزش‌ها و سنت‌های حاکم بر جامعه تا حدودی رنگ باخت و به جای آن، گرایش‌های تجدیدطلبانه و فرهنگ نوگرایانه برگرفته از غرب اوج پیدا کرد و عدم درک صحیح دولت قاجار از این موضوع و شرایط تاریخی جدید موجب شد تا تحول به وجود آمده، همراه با تقابل‌های بسیار صورت گیرد که مهم‌ترین آن‌ها، تقابل سنت و تجدد در جامعه بود (حبیبی، ۱۳۷۸: ۲۳۵). در دوره حکومت ناصرالدین‌شاه قاجار تحولات و جریان‌ات نوگرایی که در جامعه آغاز شده بود، جلوه بارزتر و دامنه گسترده‌تری پیدا کرد (قبادیان، ۱۳۸۳: ۲۴۰). که در نتیجه آن، دستاوردهای مدرن تمدن غرب، هرچه بیشتر وارد کالبد و روح

معماری زمانه شهر از جمله ابنیه شهری شد. به‌طور کلی، در دوره معماری قاجار عوامل گوناگونی بر معماری ابنیه و عمارت‌های شهری اثر گذاشته که در این میان، مهم‌ترین عامل، نفوذ فرهنگ و هنر غرب بوده که بسته به میزان و تاثیر آن، سه سبک گوناگون خانه‌سازی با شاخصه‌های متفاوت سنتی، تلفیقی و جدید را شکل داد (رمضان جماعت و نیستانی، ۱۳۸۹: ۶۷).

۲. روش تحقیق

راهبرد اصلی این تحقیق، تحلیلی- تاریخی است، چون روند اصلی آن مبتنی بر جست‌وجوی پدیده‌های اجتماعی کالبدی در زمینه‌ای خاص و با جهت‌گیری تبیینی و روایی کل‌نگر است که مربوط به موضوعی در زمان گذشته است (گروت و وانگ، ۱۳۸۴). روش گردآوری اطلاعات ترکیبی از روش اسنادی، مشاهده و پیمایشی بود. بدین‌منظور، پرسش‌نامه‌ای برای سنجش میزان تاثیر و تجلی سنت یا مدرنیته در پنج مؤلفه خانه‌های تاریخی تبریز شامل روابط فضایی، تزئینات داخلی، نمای اصلی، روش ساخت و مصالح به‌صورت طیف پنج‌مرحله‌ای لیکرت (کاملاً سنت‌گرا، نسبتاً سنت‌گرا، میانه، نسبتاً مدرن، کاملاً مدرن) تنظیم شده و در اختیار ۳۵ نفر از متخصصان معماری که شناخت کافی از ماهیت معماری خانه‌های این دوره داشتند قرار داده شد. نهایتاً تعداد ۳۰ پرسش‌نامه تکمیل و جمع‌آوری گردید. یافته‌های پژوهش بر مبنای نتایج این پرسش‌نامه‌ها تدوین شده است. بازه زمانی مدنظر برای پژوهش از اواخر دوره قاجار تا اوایل دوره پهلوی اول است که تعداد ۱۶ خانه مرمت‌شده و حفاظت‌شده مربوط به این دوره که قابل‌بازدید هستند مورد بررسی قرار گرفته است. خلاصه‌ای از اطلاعات مربوط به خانه‌های منتخب در جدول شماره ۱ آمده است.

جدول ۱: مشخصات خانه‌های مورد مطالعه (مأخذ: نگارنده).

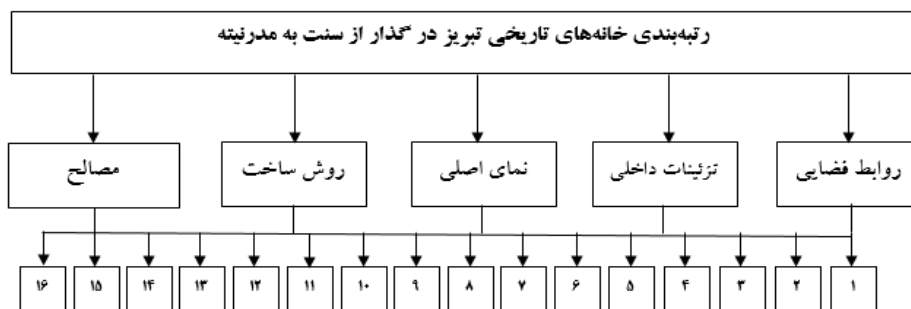
کد خانه	نام خانه	عکس خانه	زمان ساخت	موقعیت	مساحت
۱	خانه صحتی		اواخر دوره قاجار و اوایل دوره پهلوی	خیابان شهید مطهری (راسته کوچه)، کوچه گوگانی	حدود ۸۴۴ مترمربع زیربنا و ۴۰۹ مترمربع مساحت
۲	خانه شربت اوغلی		اواخر دوره قاجار	خیابان شهید ثقله الاسلام، روبه مقبره الشهداء (ایران‌شناسی) محله قدیمی سرخاب	۱۵۰۰ متر مساحت و ۱۳۰۰ متر زیربنا

۱۲۰۰ مترمربع وسعت	خیابان جمهوری اسلامی، روبروی استانداری	احتمالاً اواخر دوره قاجار و اوایل دوره پهلوی		خانه مجتهدی	۳
زیربنای ۴۲۰ مترمربع	نبش خیابان ارتش جنوبی و باغشمال (فرهنگستان زبان و ادب فارسی)	اوایل حکومت پهلوی		خانه رستگار	۴
بیش از هزار مترمربع مساحت	خیابان استاد مطهری (راسته کوچه)، روبه روی مسجد جامع	دوره قاجاریه		خانه کوزه‌کنانی (مشروطه)	۵
سه هزار مترمربع مساحت	خیابان مقصودیه، جنب مسجد کد خدابخشی	بخش شرقی دوره قاجار و بخش غربی اوایل پهلوی		خانه گنجه‌ای زاده	۶
۱۳۴۰ مترمربع	خیابان مقصودیه، کوچه مشیردفتر	اواسط دوره قاجاریه		خانه قدکی	۷
حدود ۹۰۰ مترمربع	خیابان مقصودیه، کوچه مشیردفتر	اواخر دوره زندیه و اوایل دوره قاجار		خانه بهنام	۸

حدود ۹۰۰ مترمربع	خیابان ارتش، کوچه صدر، بن‌بست فتح‌الله‌زاده	دوره پهلوی اول		خانه لاله‌ای‌ها	۹
	خیابان فردوسی، کوچه اردبیلی‌ها روبه روی مسجد استاد شاگرد	دوره اواخر پهلوی اول		خانه نیشابوری (مهد قرآن)	۱۰
	خیابان امام، انتهای خیابان کهنه، بن‌بست ساوجبلاغی‌ها	دوره پهلوی اول		خانه ساوجبلاغی‌ها	۱۱
حدود ۶۰۰ مترمربع	خیابان ارتش شمالی، بازارچه رنگی، دربند حاج شیخ	دوره قاجار		خانه حاج شیخ	۱۲
	شمس تبریزی، ایستگاه گرو، کوچه صرافلار	به اواسط دوره قاجار		خانه علوی	۱۳
حدود ۶۵۵۰ مترمربع	باغمیشه، خیابان شهریار، کوچه هاشمی	دوره قاجاریه		خانه کلانتری	۱۴

زیربنای ۱۵۰۰ مترمربع	خیابان ششگلان، جنب سازمان صنایع	دوره قاجاریه		خانه امیرنظام	۱۵
حدود ۷۰۰ مترمربع	محلّه راسته کوچه و بن‌بست کلکته‌چی	دوره پهلوی اول		خانه کلکته‌چی	۱۶

در ادامه پژوهش، به‌منظور ترسیم مدل، سه خوشه یا سه سطح در نظر گرفته شده است. خوشه اول یا سطح اول اشاره به هدف غایی پژوهش دارد که باتوجه‌به اینکه درنهایت بناهای پژوهش را مورد ارزیابی قرار می‌گرفت تا دریابیم هریک از این بناها در گذار از سنت به مدرنیته یعنی کاملاً سنت‌گرا، نسبتاً سنت‌گرا، میانه، نسبتاً مدرن و کاملاً مدرن چگونه قابل رتبه‌بندی هستند، این هدف در خوشه اول لحاظ شد. در خوشه یا سطح دوم مؤلفه‌های در نظر گرفته شده در پژوهش برای سنجش نمونه‌های پژوهش مدنظر قرار گرفت. از آنجاکه هدف این بود که هریک از بناهای انتخابی پژوهش از بُعد «روابط فضایی»، «تزئینات داخلی»، «نمای اصلی»، «روش ساخت» و «مصالح» مورد بررسی قرار گیرد، این ابعاد به‌عنوان مؤلفه‌ها یا معیارهای سنجش در مرتبه دوم قرار گرفت و نهایتاً در سطح سوم یا خوشه سوم، بناهای نمونه پژوهش (خانه‌های تاریخی تبریز) قرار می‌گیرند. همان‌طور که در شکل ۱ نمایش داده شده است. ساختار تحلیلی سلسله‌مراتبی بر مبنای هدف، مؤلفه‌ها و بناهای نمونه پژوهش ترسیم گردیده است. تنها به جهت خلاصه‌سازی مدل به‌جای نام هریک از بناها؛ شماره آن بنا به‌عنوان کد هر بنا در نظر گرفته شده است.

شکل ۱: ساختار سلسله‌مراتبی پژوهش (مدل تحلیلی بر مبنای تکنیک AHP)

۳. روایی و پایایی

در این پژوهش به منظور بررسی روایی که مقیاس و محتوای ابزار سنجش (سؤالات پرسش‌نامه) با متغیرهای پژوهش نشان می‌دهد از شیوه‌ی روایی صوری (Face Validity) استفاده شده است. همچنین، به منظور اطمینان از پایایی پژوهش از دو روش آلفای کرونباخ و ضریب ناسازگاری جهت استفاده از تکنیک AHP استفاده شده است. بدین صورت که در ابتدا آلفای کرونباخ برای مجموع مؤلفه‌های پژوهش اندازه‌گیری شده که مقدار آن ۰/۹۸۷ بوده و لذا به جهت بالاتر بودن آن از ۰/۷، پایایی کلی پرسش‌نامه در سطح مطلوب مورد تأیید قرار گرفته است. سپس به منظور اطمینان از مقایسات زوجی و پایایی داده‌ها در هریک از مؤلفه‌های پژوهش، ضریب ناسازگاری با استفاده از نرم‌افزار Expert Choice محاسبه شده که نتایج آن در جدول زیر منعکس شده است. ضریب ناسازگاری برای مؤلفه‌های «روابط فضایی»، «تزیینات داخلی»، «نمای اصلی»، «روش ساخت» و «مصالح» به ترتیب برابر با ۰/۰۲۴، ۰/۰۱۹، ۰/۰۲۷، ۰/۰۳۱ و ۰/۰۱۷ است. چون تمامی این مقادیر کوچک‌تر از ۰/۱ است؛ لذا در مقایسات زوجی سازگاری وجود دارد و نیازی به تجدیدنظر در قضاوت‌ها نیست.

۳.۱. توزیع فراوانی پاسخگویان از نظر سن، تحصیلات و سابقه فعالیت

در این پژوهش، سن ۵۰ درصد (معادل ۱۵ نفر) پاسخگویان بین ۳۱ تا ۴۰ سال و سن ۵۰ درصد (معادل ۱۵ نفر) بقیه بین ۴۱ تا ۵۰ سال است. همچنین، ۳/۳ درصد (معادل ۱ نفر) پاسخگویان دارای مدرک کارشناسی، ۳۰ درصد (معادل ۹ نفر) دارای مدرک کارشناسی ارشد و ۶۶/۷ درصد (معادل ۲۰ نفر) دارای مدرک دکترا هستند. از طرفی، سابقه فعالیت ۶/۷ درصد (معادل ۲ نفر) پاسخگویان بین ۶ تا ۱۰ سال، ۴۰ درصد (معادل ۱۲ نفر) بین ۱۱ تا ۱۵ سال، ۳۰ درصد (معادل ۹ نفر) بین ۱۶ تا ۲۰ سال و سابقه فعالیت ۲۳/۳ درصد (معادل ۷ نفر) پاسخگویان بالاتر از ۲۰ سال است.

۴. بحث

در این مرحله، خانه‌های تاریخی تبریز براساس مؤلفه‌ها مورد بررسی قرار گرفته تا از این طریق پاسخگوی این سؤال باشد که میزان برتری هریک از این خانه‌ها در هریک از مؤلفه‌ها و رتبه‌بندی آن‌ها چگونه است. بررسی این چگونگی نیز در چارچوب امتیازات قابل‌ارائه در تکنیک AHP انجام شده است.

۴.۱. مؤلفه‌ی روابط فضایی

در این مرحله لازم است میانگین پاسخ‌ها در ارتباط با مؤلفه‌ی «روابط فضایی» در هر یک از بناهای پژوهش محاسبه شود. جدول شماره ۲ نتایج به‌دست‌آمده از محاسبه‌ی میانگین هریک از بناها در مؤلفه‌ی «روابط فضایی» را نشان می‌دهد. از نظر میزان گرایش به مدرن بودن روابط فضایی، بالاترین میانگین مربوط به خانه‌ی کلانتری با رقمی برابر با ۳/۴۷ و پایین‌ترین میانگین مربوط به خانه‌ی بهنام با رقمی برابر با ۱/۶۷ است.

جدول ۲: شاخص‌های توصیفی مؤلفه روابط فضایی برای هر یک‌خانه‌های تاریخی (مأخذ: نگارنده).

کد و نام خانه	تعداد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف استاندارد
۱ صحتی	۳۰	۱	۳	۱/۹۳	۰/۳۷
۲ شربت اوغلی	۳۰	۱	۴	۲/۶۷	۰/۸۰
۳ مجتهدی	۳۰	۱	۲	۱/۸۳	۰/۳۸
۴ رستگار	۳۰	۱	۴	۲/۹۰	۰/۶۱
۵ کوزه‌کنانی	۳۰	۱	۴	۲/۳۳	۰/۹۹
۶ گنجه‌ای زاده	۳۰	۱	۴	۲/۷۰	۰/۷۵
۷ قدکی	۳۰	۱	۳	۲/۲۳	۰/۹۷
۸ بهنام	۳۰	۱	۲	۱/۶۷	۰/۴۸
۹ لاله‌ای‌ها	۳۰	۱	۴	۱/۹۷	۰/۵۶
۱۰ نیشابوری	۳۰	۱	۴	۲/۰۰	۰/۵۳
۱۱ ساوجبلاغی‌ها	۳۰	۱	۴	۲/۰۰	۰/۶۴
۱۲ حاج شیخ	۳۰	۱	۴	۲/۵۷	۰/۷۳
۱۳ علوی	۳۰	۱	۳	۱/۸۷	۰/۴۳
۱۴ کلانتری	۳۰	۱	۴	۳/۴۷	۰/۸۶
۱۵ امیرنظام	۳۰	۱	۳	۱/۸۷	۰/۴۳
۱۶ کلکته‌چی	۳۰	۱	۳	۲/۷۰	۰/۶۵

در ادامه اطلاعات به‌دست‌آمده از پرسش‌نامه، به‌منظور فراهم‌شدن امکان مقایسه زوجی بین خانه‌های نمونه پژوهش تبدیل به طیف امتیازدهی در تکنیک AHP شده است. از این‌رو، نخست تفاضل میانگین هریک از بناها از یکدیگر محاسبه و سپس در اختلاف بین بیشترین امتیاز و کم‌ترین امتیاز در تکنیک AHP ضرب گردیده است. نهایتاً برای دستیابی به امتیاز نهایی به مانند مرحله قبل نتیجه بر اختلاف بالاترین میانگین تا کم‌ترین میانگین در مؤلفه «روابط فضایی» تقسیم شده و به نزدیک‌ترین عدد صحیح گرد گردیده است. جدول شماره ۳ مقایسه زوجی بین بناهای نمونه پژوهش در ارتباط با مؤلفه «روابط فضایی» است.

جدول ۳: مقایسه زوجی خانه‌های تاریخی تبریز بر مبنای روابط فضایی (مأخذ: نگارنده).

روابط فضایی	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶
۱	۱	۰/۳۳	۱	۰/۲۵	۰/۵	۰/۳۳	۱	۱	۱	۱	۱	۰/۳۳	۱	۰/۱۴	۱	۰/۲۵
۲	۳	۱	۴	۱	۲	۱	۲	۵	۳	۳	۳	۱	۴	۰/۲۵	۴	۱
۳	۱	۰/۲۵	۱	۰/۲	۰/۵	۰/۲۵	۰/۵	۱	۱	۱	۱	۰/۳۳	۱	۰/۱۴	۱	۰/۲۵
۴	۴	۱	۵	۱	۳	۱	۳	۶	۴	۴	۴	۲	۵	۰/۳۳	۵	۱
۵	۲	۰/۵	۲	۰/۳۳	۱	۰/۵	۱	۳	۲	۲	۲	۱	۲	۰/۲	۲	۰/۵
۶	۳	۱	۴	۱	۲	۱	۲	۵	۳	۳	۳	۱	۴	۰/۳۳	۴	۱
۷	۱	۰/۵	۲	۰/۳۳	۱	۰/۵	۱	۳	۱	۱	۱	۱	۲	۰/۱۷	۲	۰/۵
۸	۱	۰/۲	۱	۰/۱۷	۰/۳۳	۰/۲	۰/۳۳	۱	۱	۱	۰/۵	۰/۵	۱	۰/۱۳	۱	۰/۲
۹	۱	۰/۳۳	۱	۰/۲۵	۰/۵	۰/۳۳	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰/۱۴	۱	۰/۳۳
۱۰	۱	۰/۳۳	۱	۰/۲۵	۰/۵	۰/۳۳	۱	۲	۱	۱	۱	۱	۱	۰/۱۴	۱	۰/۳۳
۱۱	۱	۰/۳۳	۱	۰/۲۵	۰/۵	۰/۳۳	۱	۲	۱	۱	۱	۱	۱	۰/۱۴	۱	۰/۳۳
۱۲	۳	۱	۳	۰/۵	۱	۱	۲	۴	۳	۳	۳	۳	۳	۰/۲۵	۳	۱
۱۳	۱	۰/۲۵	۱	۰/۲	۰/۵	۰/۲۵	۰/۵	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰/۱۴	۱	۰/۲۵
۱۴	۷	۴	۷	۳	۵	۳	۶	۸	۷	۷	۷	۷	۷	۱	۷	۳
۱۵	۱	۰/۲۵	۱	۰/۲	۰/۵	۰/۲۵	۰/۵	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰/۱۴	۱	۰/۲۵
۱۶	۴	۱	۴	۱	۲	۱	۲	۵	۳	۳	۳	۳	۳	۰/۳۳	۴	۱

پس از مقایسه زوجی و محاسبه میانگین هندسی و مقدار بردار ویژه، ماتریس اولویت هریک از خانه‌ها بر مبنای وزن و وزن نرمال شده در جدول شماره ۴ تنظیم شده است. همان‌طور که نتایج این جدول و شکل‌ها نشان می‌دهد خانه کلانتری به جهت میزان تجلی مدرنیته در روابط فضایی با وزن نرمال شده ۱ در رتبه نخست و خانه بهنام با وزن نرمال شده ۰/۰۸۹ پایین‌ترین جایگاه را به خود اختصاص داده است.

جدول ۴: اولویت‌بندی خانه‌های تاریخی تبریز بر مبنای مؤلفه روابط فضایی (مأخذ: نگارنده).

رتبه	وزن نرمال شده	وزن	کد و نام خانه	
۱	۱	۰/۲۳۲	کلانتری	۱
۲	۰/۴۹۳	۰/۱۱۴	رستگار	۲
۳	۰/۳۹۹	۰/۰۹۳	کلکته‌چی	۳
۴	۰/۳۹۲	۰/۰۹۱	گنجه‌ای زاده	۴
۵	۰/۳۸۷	۰/۰۹۰	شربت اوغلی	۵
۶	۰/۳۳۲	۰/۰۷۷	حاج شیخ	۶
۷	۰/۲۲۱	۰/۰۵۱	کوزه‌کنانی	۷
۸	۰/۱۷۸	۰/۰۴۱	قدکی	۸
۹	۰/۱۲۷	۰/۰۲۹	نیشابوری	۹
۱۰	۰/۱۲۷	۰/۰۲۹	ساوجبلاغی‌ها	۱۰
۱۱	۰/۱۱۹	۰/۰۲۸	صحتی	۱۱
۱۲	۰/۱۲۱	۰/۰۲۸	لاله‌ای‌ها	۱۲
۱۳	۰/۱۰۸	۰/۰۲۵	مجتهدی	۱۳
۱۴	۰/۱۰۹	۰/۰۲۵	علوی	۱۴
۱۵	۰/۱۰۸	۰/۰۲۵	امیرنظام	۱۵
۱۶	۰/۰۸۹	۰/۰۲۱	بهنام	۱۶

۴.۲. مؤلفه تزئینات داخلی

طبق جدول شماره ۵، نتایج نشان می‌دهد از نظر مدرن بودن تزئینات داخلی، بالاترین میانگین مربوط به خانه‌های ساوجبلاغی‌ها و حاج شیخ با رقمی برابر با ۳/۴۳ و پایین‌ترین میانگین مربوط به خانه بهنام با رقمی برابر با ۱/۶۷ است که اختلاف این دو میانگین که برابر با ۱/۷۶ است، مبنای مقایسه‌ی زوجی بناها در این مؤلفه خواهد بود.

جدول ۵: شاخص‌های توصیفی مؤلفه‌ی تزئینات داخلی برای هر یک‌خانه‌های تاریخی (مأخذ: نگارنده).

کد و نام خانه	تعداد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف استاندارد
۱ صحتی	۳۰	۱	۳	۲/۸۰	۰/۴۸
۲ شربت اوغلی	۳۰	۱	۳	۱/۹۷	۰/۴۱
۳ مجتهدی	۳۰	۱	۲	۱/۹۰	۰/۳۱
۴ رستگار	۳۰	۱	۳	۲/۷۷	۰/۵۷
۵ کوزه‌کنانی	۳۰	۱	۳	۲/۲۷	۰/۹۴
۶ گنج‌ای زاده	۳۰	۱	۴	۲/۷۳	۰/۶۹
۷ قدکی	۳۰	۱	۳	۲/۴۳	۰/۷۷
۸ بهنام	۳۰	۱	۲	۱/۶۷	۰/۴۸
۹ لاله‌ای‌ها	۳۰	۱	۴	۲/۱۷	۰/۶۵
۱۰ نیشابوری	۳۰	۱	۴	۲/۲۳	۰/۶۳
۱۱ ساوجبلاغی‌ها	۳۰	۱	۴	۳/۴۳	۱/۰۴
۱۲ حاج شیخ	۳۰	۱	۴	۳/۴۳	۰/۹۷
۱۳ علوی	۳۰	۱	۳	۲/۶۷	۰/۶۶
۱۴ کلانتری	۳۰	۱	۴	۲/۸۳	۰/۵۹
۱۵ امیرنظام	۳۰	۱	۳	۲/۵۷	۰/۸۲
۱۶ کلکته‌چی	۳۰	۱	۳	۲/۷۰	۰/۶۵

در ادامه اطلاعات به‌دست‌آمده از پرسشنامه، به‌منظور فراهم‌شدن امکان مقایسه‌ی زوجی بین خانه‌های نمونه‌ی پژوهش تبدیل به طیف امتیازدهی در تکنیک AHP شده است. از این‌رو نخست تفاضل میانگین هریک از بناها از یکدیگر محاسبه و سپس در اختلاف بین بیشترین امتیاز و کم‌ترین امتیاز در تکنیک AHP ضرب شده است. درنهایت برای دستیابی به امتیاز نهایی مانند مراحل قبل، نتیجه بر اختلاف بالاترین میانگین تا کم‌ترین میانگین در مؤلفه‌ی «تزئینات داخلی» تقسیم شده و به نزدیک‌ترین عدد صحیح گرد شده است. جدول شماره ۶ مقایسه‌ی زوجی بین بناهای نمونه‌ی پژوهش در ارتباط با مؤلفه «تزئینات داخلی» است.

جدول ۶: مقایسه زوجی خانه‌های تاریخی تبریز بر مبنای تزیینات داخلی (مأخذ: نگارنده).

روابط فضای	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶
۱	۱	۴	۴	۱	۲	۱	۲	۵	۳	۳	۰	۰	۰	۰	۱	۱
۲	۱/۲۵	۱	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۳	۱/۲۵	۱	۱	۰	۰/۵	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۴	۱	۴	۴	۱	۲	۱	۲	۵	۳	۲	۰	۰	۰	۰	۱	۱
۵	۰/۵	۱	۲	۰/۵	۱	۰/۵	۰	۳	۱	۱	۰/۲	۰/۲	۰/۵	۰	۱	۰/۵
۶	۱	۴	۴	۱	۲	۱	۱	۵	۳	۲	۰	۰	۰	۰	۱	۱
۷	۰/۵	۲	۲	۰/۵	۱	۱	۱	۴	۱	۱	۰/۲	۰/۲	۱	۰/۵	۱	۱
۸	۰/۲	۱	۱	۰/۲	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۲
۹	۰	۱	۱	۰	۱	۰	۰	۳	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۵
۱۰	۰	۱	۲	۰/۵	۱	۰	۰	۳	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۵
۱۱	۳	۷	۷	۳	۵	۳	۵	۸	۶	۶	۱	۱	۴	۳	۴	۳
۱۲	۳	۷	۷	۳	۵	۳	۵	۸	۶	۶	۱	۱	۴	۳	۴	۳
۱۳	۱	۳	۳	۱	۲	۱	۱	۵	۲	۲	۰	۰	۰	۰	۱	۱

۱	۱	۱	۱	۰/۳۳	۰/۳۳	۳	۳	۵	۲	۱	۳	۱	۴	۴	۱	۱۴
۱	۱	۱	۱	۰/۲۵	۰/۲۵	۲	۲	۴	۱	۱	۱	۱	۳	۳	۱	۱۵
۱	۱	۱	۱	۰/۳۳	۰/۳۳	۲	۲	۵	۱	۱	۲	۱	۴	۳	۱	۱۶

پس از مقایسه زوجی و محاسبه میانگین هندسی و مقدار بردار ویژه، ماتریس اولویت هریک از خانه‌های نمونه پژوهش بر مبنای وزن و وزن نرمال شده در جدول شماره ۷ تنظیم شده است. خانه‌های ساوجبلاغی‌ها و حاج شیخ از نظر میزان تجلی مدرنیته در تزئینات داخلی با وزن نرمال شده ۱ در رتبه نخست و خانه بهنام با وزن نرمال شده ۰/۰۷۹ پایین‌ترین جایگاه را به خود اختصاص داده است.

جدول ۷: اولویت‌بندی خانه‌های تاریخی تبریز بر مبنای مؤلفه تزئینات داخلی (مأخذ: نگارنده).

رتبه	وزن نرمال شده	وزن	کد و نام خانه
۱	۱	۰/۱۸۱	۱ ساوجبلاغی‌ها
۲	۱	۰/۱۸۱	۲ حاج شیخ
۳	۰/۳۹۴	۰/۰۷۱	۳ کلانتری
۴	۰/۳۸۲	۰/۰۶۹	۴ صحتی
۵	۰/۳۷۲	۰/۰۶۷	۵ رستگار
۶	۰/۳۵۷	۰/۰۶۵	۶ گنجه‌ای زاده
۷	۰/۳۴۱	۰/۰۶۲	۷ کلکته‌چی
۸	۰/۳۳۰	۰/۰۶۰	۸ علوی
۹	۰/۳۰۸	۰/۰۵۶	۹ امیرنظام
۱۰	۰/۲۴۰	۰/۰۴۳	۱۰ قدکی
۱۱	۰/۱۸۶	۰/۰۳۴	۱۱ کوزه‌کنانی
۱۲	۰/۱۶۹	۰/۰۳۰	۱۲ نیشابوری
۱۳	۰/۱۵۵	۰/۰۲۸	۱۳ لاله‌ای‌ها

۱۴	۰/۱۱۷	۰/۰۲۱	شربت اوغلی	۱۴
۱۵	۰/۱۰۱	۰/۰۱۸	مجتهدی	۱۵
۱۶	۰/۰۷۹	۰/۰۱۴	بهنام	۱۶

۴.۳. مؤلفه نمای اصلی

جدول شماره ۸ نتایج به دست آمده از محاسبه میانگین هریک از بناها نسبت به مولفه‌ی «نمای اصلی» را نشان می‌دهد. از نظر میزان تجلی مدرنیته در نمای اصلی، بالاترین میانگین مربوط به خانه‌ی ساوجبلاغی‌ها با رقمی برابر با ۳/۲۳ و پایین‌ترین میانگین مربوط به خانه‌ی بهنام با رقمی برابر با ۱/۶۳ است که اختلاف این دو میانگین که برابر با ۱/۶۰ است، مبنای مقایسه‌ی زوجی بناها در این مؤلفه خواهد بود.

جدول ۸: شاخص‌های توصیفی مؤلفه نمای اصلی برای هر یک خانه‌های تاریخی (مأخذ: نگارنده).

کد و نام خانه	تعداد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف استاندارد
۱ صحتی	۳۰	۱	۳	۱/۹۳	۰/۳۷
۲ شربت اوغلی	۳۰	۱	۳	۲/۷۳	۰/۵۸
۳ مجتهدی	۳۰	۱	۳	۲/۴۰	۰/۷۷
۴ رستگار	۳۰	۱	۴	۲/۸۳	۰/۶۵
۵ کوزه‌کنانی	۳۰	۱	۳	۲/۳۰	۰/۹۵
۶ گنجه‌ای زاده	۳۰	۱	۴	۲/۷۷	۰/۶۳
۷ قدکی	۳۰	۱	۳	۲/۲۷	۰/۹۴
۸ بهنام	۳۰	۱	۲	۱/۶۳	۰/۴۹
۹ لاله‌ای‌ها	۳۰	۱	۴	۲/۰۳	۰/۴۹
۱۰ نیشابوری	۳۰	۱	۴	۲/۳۰	۰/۶۰
۱۱ ساوجبلاغی‌ها	۳۰	۱	۴	۳/۲۳	۱/۱۰
۱۲ حاج شیخ	۳۰	۱	۳	۲/۷۳	۰/۵۸
۱۳ علوی	۳۰	۱	۳	۲/۶۷	۰/۷۱
۱۴ کلانتری	۳۰	۱	۴	۲/۸۷	۰/۶۳
۱۵ امیرنظام	۳۰	۱	۴	۲/۶۷	۰/۷۶
۱۶ کلکنه‌چی	۳۰	۱	۳	۲/۷۰	۰/۶۵

در ادامه اطلاعات به‌دست‌آمده از پرسش‌نامه، به‌منظور فراهم‌شدن امکان مقایسه زوجی بین خانه‌های نمونه پژوهش تبدیل به طیف امتیازدهی در تکنیک AHP شده است. از این‌رو، نخست تفاضل میانگین هریک از بناها از یکدیگر محاسبه و سپس در اختلاف بین بیشترین امتیاز و کم‌ترین امتیاز در تکنیک AHP ضرب گردیده است. درنهایت برای دستیابی به امتیاز نهایی به مانند مراحل قبل، نتیجه بر اختلاف بالاترین میانگین تا کم‌ترین میانگین در مؤلفه «نمای اصلی» تقسیم گشته و به نزدیک‌ترین عدد صحیح گرد گردیده است. جدول شماره ۹ مقایسه زوجی بین بناهای نمونه پژوهش در ارتباط با مؤلفه «نمای اصلی» است.

جدول ۹: مقایسه زوجی خانه‌های تاریخی تبریز بر مبنای نمای اصلی (مأخذ: نگارنده).

روابط فضایی	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶
۱	۱	۰/۲۵	۰/۵	۰/۲	۰/۵	۰	۰/۵	۲	۱	۰/۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۲	۴	۱	۲	۱	۲	۱	۲	۶	۴	۲	۰/۳۳	۱	۱	۱	۱	۱
۳	۲	۰/۵	۱	۱	۱	۰/۵	۱	۴	۲	۱	۰/۲۵	۰/۵	۱	۰/۵	۱	۰/۵
۴	۵	۱	۲	۱	۳	۱	۳	۶	۴	۳	۰/۵	۱	۱	۱	۱	۱
۵	۲	۰/۵	۱	۱	۱	۰/۵	۱	۳	۱	۱	۰/۲	۰/۵	۰/۵	۰/۳۳	۰/۵	۰/۵
۶	۴	۱	۲	۱	۲	۱	۳	۶	۴	۲	۰/۵	۱	۱	۱	۱	۱
۷	۲	۰/۵	۱	۱	۱	۰/۳۳	۱	۳	۱	۱	۰/۲	۰/۵	۰/۵	۰/۳۳	۰/۵	۰/۵
۸	۰/۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۲	۰/۲
۹	۱	۰	۰/۵	۰	۱	۰	۱	۲	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۳۳
۱۰	۲	۰/۵	۱	۱	۱	۰/۵	۱	۳	۱	۱	۰/۲	۰/۵	۰/۵	۰/۳۳	۰/۵	۰/۵

۳	۲	۲	۳	۳۳ ۰	۱	۵	۶	۸	۵	۲	۵	۲	۴	۳۳ ۰	۷	۱۱
۱	۱	۱	۱	۱	۳	۲	۴	۶	۲	۱	۲	۱	۲	۱	۴	۱۲
۱	۱	۱	۱	۱	۳۳ ۰	۲	۳	۵	۲	۱	۲	۱	۱	۱	۴	۱۳
۱	۱	۱	۱	۱	۰/۵	۳	۴	۶	۳	۱	۳	۱	۲	۱	۵	۱۴
۱	۱	۱	۱	۱	۰/۵	۲	۳	۵	۲	۱	۲	۱	۱	۱	۴	۱۵
۱	۱	۱	۱	۱	۳۳ ۰	۲	۳	۵	۲	۱	۲	۱	۲	۱	۴	۱۶

پس از مقایسه زوجی و محاسبه میانگین هندسی و مقدار بردار ویژه، ماتریس اولویت هریک از خانه‌های نمونه پژوهش بر مبنای وزن و وزن نرمال شده در جدول شماره ۱۰ تنظیم شده است. خانه‌ی ساوجبلاغی‌ها به جهت میزان تجلی مدرنیته در نمای اصلی با وزن نرمال شده ۱ در رتبه نخست و خانه بهنام با وزن نرمال شده ۰/۰۸۳ پایین‌ترین جایگاه را به خود اختصاص داده است.

جدول ۱۰: اولویت‌بندی خانه‌های تاریخی تبریز بر مبنای مؤلفه نمای اصلی (مأخذ: نگارنده).

رتبه	وزن نرمال شده	وزن	کد و نام خانه
۱	۱	۰/۱۵۶	۱ ساوجبلاغی‌ها
۲	۰/۶۴۵	۰/۱۰۱	۲ حاج شیخ
۳	۰/۵۴۱	۰/۰۸۴	۳ رستگار
۴	۰/۵۴۱	۰/۰۸۴	۴ کلانتری
۵	۰/۵۰۶	۰/۰۷۹	۵ گنج‌های زاده
۶	۰/۴۸۳	۰/۰۷۵	۶ شربت اوغلی
۷	۰/۴۶۹	۰/۰۷۳	۷ کلکته‌چی
۸	۰/۴۶۲	۰/۰۷۲	۸ امیرنظام
۹	۰/۴۵۱	۰/۰۷۰	۹ علوی
۱۰	۰/۲۷۹	۰/۰۴۴	۱۰ مجتهدی

۱۱	۰/۲۲۳	۰/۰۳۵	کوزه‌کنانی	۱۱
۱۲	۰/۲۲۳	۰/۰۳۵	نیشابوری	۱۲
۱۳	۰/۲۱۸	۰/۰۳۴	قدکی	۱۳
۱۴	۰/۱۵۶	۰/۰۲۴	لاله‌ای‌ها	۱۴
۱۵	۰/۱۲۴	۰/۰۱۹	صحتی	۱۵
۱۶	۰/۰۸۳	۰/۰۱۳	بهنام	۱۶

۴.۴. مؤلفه روش ساخت

جدول شماره ۱۱ نتایج به‌دست‌آمده از محاسبه میانگین هر یک از بناها نسبت به مؤلفه «روش ساخت» را نشان می‌دهد. از نظر میزان تجلی مدرنیته در روش ساخت، بالاترین میانگین مربوط به خانه ساوجبلاغی‌ها با رقمی برابر با ۲/۷۳ و پایین‌ترین میانگین مربوط به خانه بهنام با رقمی برابر با ۱/۷۰ است که اختلاف این دو میانگین که برابر با ۱/۰۳ است، مبنای مقایسه زوجی بناها در این مؤلفه خواهد بود.

جدول ۱۱: شاخص‌های توصیفی مؤلفه روش ساخت برای هر یک‌خانه‌های تاریخی (مأخذ: نگارنده).

کد و نام خانه	تعداد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف استاندارد
۱ صحتی	۳۰	۱	۳	۱/۹۷	۰/۴۱
۲ شربت اوغلی	۳۰	۱	۳	۱/۹۷	۰/۳۲
۳ مجتهدی	۳۰	۱	۳	۲/۵۰	۰/۶۸
۴ رستگار	۳۰	۱	۴	۲/۰۷	۰/۵۲
۵ کوزه‌کنانی	۳۰	۱	۳	۲/۳۰	۰/۹۲
۶ گنج‌ای زاده	۳۰	۱	۳	۲/۵۳	۰/۶۳
۷ قدکی	۳۰	۱	۳	۲/۳۳	۰/۸۸
۸ بهنام	۳۰	۱	۲	۱/۷۰	۰/۴۷
۹ لاله‌ای‌ها	۳۰	۱	۳	۲/۲۰	۰/۴۸
۱۰ نیشابوری	۳۰	۱	۳	۲/۰۳	۰/۴۱
۱۱ ساوجبلاغی‌ها	۳۰	۱	۳	۲/۷۳	۰/۵۸
۱۲ حاج شیخ	۳۰	۱	۳	۲/۵۷	۰/۶۳

۰/۳۷	۱/۹۳	۳	۱	۳۰	علوی	۱۳
۰/۴۹	۲/۰۳	۴	۱	۳۰	کلانتری	۱۴
۰/۶۵	۲/۷۰	۳	۱	۳۰	امیرنظام	۱۵
۰/۵۶	۲/۶۰	۳	۱	۳۰	کلکنه‌چی	۱۶

در ادامه، به منظور فراهم‌شدن امکان مقایسه زوجی بین خانه‌های نمونه پژوهش تبدیل به طیف امتیازدهی در تکنیک AHP شده است. از این‌رو نخست تفاضل میانگین هریک از بناها از یکدیگر محاسبه و سپس در اختلاف بین بیشترین امتیاز و کمترین امتیاز در تکنیک AHP ضرب گردیده است. در نهایت برای دستیابی به امتیاز نهایی به مانند مراحل قبل، نتیجه بر اختلاف بالاترین میانگین تا کمترین میانگین در مؤلفه «روش ساخت» تقسیم گشته و به نزدیک‌ترین عدد صحیح گرد گردیده است. جدول شماره ۱۲ مقایسه زوجی بین بناهای نمونه پژوهش در ارتباط با مؤلفه «روش ساخت» است.

جدول ۱۲: مقایسه زوجی خانه‌های تاریخی تبریز بر مبنای روش ساخت (مأخذ: نگارنده).

روابط فضایی	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶
۱	۱	۰/۲۵	۰/۳۳	۱	۰/۳۳	۰/۲	۰/۳۳	۲	۰/۵	۱	۰/۱۷	۰/۲	۱	۱	۰/۱۷	۰/۲
۲	۱	۱	۰/۲۵	۰/۳۳	۱	۰/۲۵	۰/۳۳	۲	۰/۵	۱	۰/۱۷	۰/۲	۱	۱	۰/۱۷	۰/۲
۳	۴	۴	۱	۳	۲	۱	۶	۲	۰/۵	۴	۰/۵	۱	۰/۲	۰/۲۵	۰/۵	۱
۴	۱	۱	۱	۱	۰/۵	۰/۲۵	۰/۵	۳	۰/۵	۱	۰/۲	۰/۲۵	۱	۱	۰/۲	۰/۲۵
۵	۳	۳	۰/۵	۲	۱	۰/۵	۱	۵	۱	۲	۰/۳۳	۰/۵	۳	۲	۰/۳۳	۰/۵
۶	۵	۴	۱	۴	۲	۱	۲	۷	۳	۴	۰/۵	۱	۵	۴	۱	۱
۷	۳	۳	۰/۵	۲	۱	۰/۵	۱	۵	۱	۲	۰/۳۳	۰/۵	۳	۲	۰/۳۳	۰/۵
۸	۰/۵	۰/۵	۰/۱۷	۰/۳۳	۰/۲	۰/۱۴	۰/۲	۱	۰/۲۵	۰/۳۳	۰/۱۳	۰/۱۴	۰/۵	۰/۳۳	۰/۱۳	۰/۱۴
۹	۲	۲	۰/۵	۱	۰/۳۳	۱	۱	۴	۱	۱	۰/۲۵	۰/۳۳	۲	۱	۰/۳۳	۰/۳۳
۱۰	۱	۱	۰/۲۵	۰/۳۳	۰/۵	۰/۱۷	۱	۳	۰/۵	۱	۱	۱	۱	۱	۰/۲	۰/۲
۱۱	۶	۶	۲	۵	۳	۲	۳	۸	۴	۶	۱	۱	۶	۵	۱	۱
۱۲	۵	۵	۱	۴	۲	۱	۲	۷	۳	۴	۱	۱	۵	۴	۱	۱
۱۳	۱	۱	۵	۱	۰/۳۳	۰/۲	۰/۳۳	۲	۲	۲	۰/۱۷	۰/۲	۱	۱	۰/۱۷	۰/۲

۰/۲۵	۰/۱۷	۱	۱	۰/۲۵	۰/۲	۱	۱	۳	۳	۰/۲۵	۰/۵	۱	۴	۱	۱	۱۴
۱	۱	۶	۶	۱	۱	۵	۴	۸	۳	۱	۳	۵	۲	۶	۶	۱۵
۱	۱	۴	۵	۱	۱	۵	۳	۷	۲	۱	۲	۴	۱	۵	۵	۱۶

پس از مقایسه زوجی و محاسبه میانگین هندسی و مقدار بردار ویژه، ماتریس اولویت هریک از خانه‌های نمونه پژوهش بر مبنای وزن و وزن نرمال شده در جدول شماره ۱۳ تنظیم شده است. خانه ساوجبلاغی‌ها به جهت میزان تجلی مدرنیته در روش ساخت با وزن نرمال شده ۱ در رتبه نخست و خانه بهنام با وزن نرمال شده ۰/۰۸۶ پایین‌ترین جایگاه را به خود اختصاص داده است.

جدول ۱۳: اولویت‌بندی خانه‌های تاریخی تبریز بر مبنای مؤلفه روش ساخت (مأخذ: نگارنده).

رتبه	وزن نرمال شده	وزن	کد و نام خانه
۱	۱	۰/۱۳۸	۱ ساوجبلاغی‌ها
۲	۰/۹۶۷	۰/۱۳۴	۲ امیرنظام
۳	۰/۷۹۰	۰/۱۰۹	۳ کلکته‌چی
۴	۰/۷۷۹	۰/۱۰۸	۴ حاج شیخ
۵	۰/۷۴۱	۰/۱۰۲	۵ گنجه‌ای زاده
۶	۰/۴۹۸	۰/۰۶۹	۶ مجتهدی
۷	۰/۳۸۸	۰/۰۵۴	۷ کوزه‌کنانی
۸	۰/۳۶۹	۰/۰۵۱	۸ قدکی
۹	۰/۳۴۷	۰/۰۴۸	۹ کلانتری
۱۰	۰/۲۹۵	۰/۰۴۱	۱۰ علوی
۱۱	۰/۲۷۶	۰/۰۳۸	۱۱ لاله‌ای‌ها
۱۲	۰/۱۹۳	۰/۰۲۷	۱۲ رستگار
۱۳	۰/۱۸۶	۰/۰۲۶	۱۳ نیشابوری
۱۴	۰/۱۶۲	۰/۰۲۲	۱۴ شربت اوغلی
۱۵	۰/۱۶۰	۰/۰۲۲	۱۵ صحتی
۱۶	۰/۰۸۶	۰/۰۱۲	۱۶ بهنام

۴.۵. مؤلفه مصالِح

جدول شماره ۱۴ نتایج به دست آمده از محاسبه میانگین هریک از بناها نسبت به مؤلفه «مصالِح» را نشان می دهد. از نظر میزان تجلی مدرنیته در مصالِح، بالاترین میانگین مربوط به خانه کلکته چی با رقمی برابر با ۲/۸۳ و پایین ترین میانگین مربوط به خانه مجتهدی با رقمی برابر با ۱/۸۷ است که اختلاف این دو میانگین که برابر با ۰/۹۶ است، مبنای مقایسه ی زوجی بناها در این مؤلفه خواهد بود.

جدول ۱۴: شاخص های توصیفی مولفه ی مصالِح برای هر یک خانه های تاریخی (مأخذ: نگارنده).

کد و نام خانه	تعداد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف استاندارد
۱ صحتی	۳۰	۱	۳	۲/۵۳	۰/۷۳
۲ شربت اوعلی	۳۰	۱	۳	۲/۶۷	۰/۶۶
۳ مجتهدی	۳۰	۱	۲	۱/۸۷	۰/۳۵
۴ رستگار	۳۰	۱	۳	۲/۷۳	۰/۵۸
۵ کوزه کنانی	۳۰	۱	۳	۲/۳۰	۰/۹۲
۶ گنجه ای زاده	۳۰	۱	۳	۲/۷۰	۰/۶۰
۷ قدکی	۳۰	۱	۳	۲/۴۷	۰/۷۳
۸ بهنام	۳۰	۱	۳	۲/۴۳	۰/۷۷
۹ لاله ای ها	۳۰	۱	۳	۲/۲۷	۰/۵۲
۱۰ نیشابوری	۳۰	۱	۳	۲/۰۷	۰/۳۷
۱۱ ساوجبلاغی ها	۳۰	۱	۳	۲/۷۳	۰/۵۸
۱۲ حاج شیخ	۳۰	۱	۳	۲/۶۰	۰/۵۶
۱۳ علوی	۳۰	۱	۳	۱/۹۳	۰/۳۷
۱۴ کلانتری	۳۰	۱	۳	۱/۹۷	۰/۳۲
۱۵ امیرنظام	۳۰	۱	۳	۲/۶۷	۰/۶۶
۱۶ کلکته چی	۳۰	۱	۳	۲/۸۳	۰/۴۶

در ادامه اطلاعات به دست آمده از پرسش نامه، به منظور فراهم شدن امکان مقایسه ی زوجی بین خانه های نمونه پژوهش تبدیل به طیف امتیازدهی در تکنیک AHP شده است. از این رو، نخست تفاضل میانگین هریک از بناها از یکدیگر

محاسبه و سپس در اختلاف بین بیشترین امتیاز و کم‌ترین امتیاز در تکنیک AHP ضرب گردیده است. در نهایت برای دستیابی به امتیاز نهایی به مانند مراحل قبل، نتیجه بر اختلاف بالاترین میانگین تا کم‌ترین میانگین در مؤلفه «مصلح» تقسیم گشته و به نزدیک‌ترین عدد صحیح گرد گردیده است. جدول شماره ۱۵ مقایسه زوجی بین بناهای نمونه پژوهش در ارتباط با مؤلفه «مصلح» است.

جدول ۱۵: مقایسه زوجی خانه‌های تاریخی تبریز بر مبنای مصلح (مأخذ: نگارنده).

روابط فضایی	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶
۱	۱	۱	۶	۰/۵	۲	۰/۵	۱	۱	۲	۴	۰/۵	۱	۵	۵	۱	۰/۳۳
۲	۱	۱	۷	۱	۳	۱	۲	۲	۳	۵	۱	۱	۶	۶	۱	۰/۵
۳	۰/۱۷	۰/۱۴	۱	۰/۱۴	۰/۲۵	۰/۱۴	۰/۲	۰/۲	۰/۳۳	۰/۵	۰/۱۴	۰/۱۷	۱	۱	۰/۱۴	۰/۱۳
۴	۲	۱	۷	۱	۴	۱	۲	۳	۴	۶	۱	۱	۷	۷	۱	۱
۵	۰/۵	۰/۳۳	۴	۰/۲۵	۱	۰/۳۳	۰/۵	۱	۱	۲	۰/۲۵	۰/۳۳	۳	۳	۰/۳۳	۰/۲
۶	۲	۱	۷	۱	۳	۱	۲	۲	۴	۵	۱	۱	۷	۶	۱	۱
۷	۱	۰/۵	۵	۰/۵	۲	۰/۵	۱	۱	۲	۳	۰/۵	۱	۵	۴	۲	۳
۸	۱	۰/۵	۵	۰/۳۳	۱	۰/۵	۱	۱	۲	۳	۰/۳۳	۰/۵	۴	۴	۰/۵	۰/۳۳
۹	۰/۵	۰/۳۳	۳	۰/۲۵	۱	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۱	۲	۰/۲۵	۰/۳۳	۳	۳	۰/۳۳	۰/۲
۱۰	۰/۲۵	۰/۲	۲	۰/۱۷	۰/۵	۰/۲	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۲	۱	۰/۱۷	۰/۲	۱	۱	۰/۲	۰/۱۴
۱۱	۲	۱	۷	۱	۴	۱	۲	۳	۴	۶	۱	۱	۷	۷	۱	۱
۱۲	۱	۱	۶	۱	۳	۱	۱	۲	۳	۵	۱	۱	۶	۶	۱	۰/۵
۱۳	۰/۲	۰/۱۷	۱	۰/۱۴	۰/۳۳	۰/۱۴	۰/۱۷	۰/۲۵	۰/۲	۱	۰/۱۴	۰/۱۷	۱	۱	۰/۱۷	۰/۱۳
۱۴	۰/۲	۰/۱۷	۱	۰/۱۴	۰/۲۵	۰/۱۴	۰/۱۷	۰/۲۵	۰/۲۵	۱	۰/۱۴	۰/۱۷	۱	۱	۰/۱۷	۰/۱۴
۱۵	۱	۱	۷	۱	۳	۱	۲	۲	۴	۵	۱	۱	۷	۶	۱	۱
۱۶	۳	۲	۸	۱	۵	۱	۳	۳	۴	۷	۱	۲	۸	۸	۱	۱

پس از مقایسه زوجی و محاسبه میانگین هندسی و مقدار بردار ویژه، ماتریس اولویت هریک از خانه‌های نمونه پژوهش بر مبنای وزن و وزن نرمال شده در جدول شماره ۱۶ تنظیم شده است. خانه‌ی کلکته‌چی به جهت میزان تجلی مدرنیته

در مصالح با وزن نرمال شده ۱ در رتبه نخست و خانه مجتهدی با وزن نرمال شده ۰/۰۹۴ پایین ترین جایگاه را به خود اختصاص داده است.

جدول ۱۶: اولویت بندی خانه های تاریخی تبریز بر مبنای مؤلفه مصالح (مأخذ: نگارنده).

رتبه	وزن نرمال شده	وزن	کد و نام خانه
۱	۱	۰/۱۳۱	۱ کلکته چی
۲	۰/۸۱۳	۰/۱۰۷	۲ رستگار
۳	۰/۸۱۳	۰/۱۰۷	۳ ساوجبلاغی ها
۴	۰/۷۶۰	۰/۱۰۰	۴ گنجه ای زاده
۵	۰/۷۰۹	۰/۰۹۳	۵ امیر نظام
۶	۰/۶۷۸	۰/۰۸۹	۶ شربت اوغلی
۷	۰/۶۴۰	۰/۰۸۴	۷ حاج شیخ
۸	۰/۴۸۹	۰/۰۶۴	۸ صحتی
۹	۰/۴۲۶	۰/۰۵۶	۹ قدکی
۱۰	۰/۳۶۸	۰/۰۴۸	۱۰ بهنام
۱۱	۰/۲۵۳	۰/۰۳۳	۱۱ کوزه کنانی
۱۲	۰/۲۳۲	۰/۰۳۱	۱۲ لاله ای ها
۱۳	۰/۱۳۱	۰/۰۱۷	۱۳ نیشابوری
۱۴	۰/۱۰۸	۰/۰۱۴	۱۴ کلانتری
۱۵	۰/۱۰۳	۰/۰۱۴	۱۵ علوی
۱۶	۰/۰۹۴	۰/۰۱۲	۱۶ مجتهدی

۴.۶. محاسبه اولویت نهایی گزینه ها

در این مرحله باتوجه به نتایج به دست آمده بر مبنای مقایسه زوجی و اولویت هریک از معیارها و گزینه ها نسبت به یکدیگر اولویت نهایی مورد ارزیابی قرار گرفته است. نتایج این بخش در جدول شماره ۱۷ آمده است. باتوجه به نتایج به دست آمده از تحلیل نهایی خانه های تاریخی تبریز بر مبنای مؤلفه های پنج گانه، خانه ساوجبلاغی ها با وزن نهایی

۰/۱۴۸ بیش از سایر بناهای پژوهش به سطح کاملاً مدرن نزدیک شده است و در رتبه بعدی خانه‌های حاج شیخ و کلکته‌چی به ترتیب با وزن نهایی ۰/۱۲۲ و ۰/۰۸۷ قرار دارند. در این میان خانه بهنام با وزن نهایی ۰/۰۲۲ در جایگاه آخر قرار دارد.

جدول ۱۷: اولویت‌بندی خانه‌های تاریخی تبریز بر مبنای مؤلفه‌های پنج‌گانه (مأخذ: نگارنده).

رتبه	وزن نهایی	کد و نام خانه	
۱	۰/۱۴۸	ساوجبلاغی‌ها	۱
۲	۰/۱۲۲	حاج شیخ	۲
۳	۰/۰۸۷	کلکته‌چی	۳
۴	۰/۰۸۲	گنجه‌ای زاده	۴
۵	۰/۰۸۰	رستگار	۵
۶	۰/۰۷۶	امیرنظام	۶
۷	۰/۰۶۴	کلانتری	۷
۸	۰/۰۵۷	شربت اوغلی	۸
۹	۰/۰۵۰	علوی	۹
۱۰	۰/۰۴۶	صحتی	۱۰
۱۱	۰/۰۴۴	قدکی	۱۱
۱۲	۰/۰۳۶	کوزه‌کنانی	۱۲
۱۴	۰/۰۲۸	لاله‌ای‌ها	۱۴
۱۵	۰/۰۲۸	نیشابوری	۱۵
۱۶	۰/۰۲۲	بهنام	۱۶

نتیجه‌گیری

قبل از آن که معماری مدرن اولیه ظهور نسبی خود را در اروپا به نمایش بگذارد و از اندیشه‌های جدید و تحولات تازه معماری سخن گوید، «کلکتیسیزم» یا «التقاط‌گرایی» به‌عنوان یک سبک و روش در معماری نمود پیدا کرده بود. سبک التقاطی در اروپا بر این اندیشه بود که معماری نباید به‌طور کامل سبک و سیاق مشخص و انحصاری را از گذشته پذیرا باشد، بلکه می‌توان به‌دلخواه نشانه‌ها و عناصر آثار گذشتگان را به‌کار گرفت و در ترکیبی تازه که از گذشته است ولی از گذشته برداشت و اقتباس شده و به شکل‌های گوناگون و به اختیار معمار در کنار هم قرار گرفته شده، اثری

تازه به وجود آورد. در واقع آنچه را که از گذشته مطلوب به نظر می‌رسد و در زمان حال نیز می‌تواند مفید باشد شناخته و محترم بدارد، حال به هر ظاهری که می‌خواهد باشد (کالینز، ۱۳۷۵: ۱۳۸). معماری ایران نیز در گذار از قاجار به پهلوی، سرنوشت مشابهی را پشت سر گذاشت و به صورت تلفیقی مفاهیم و انگاره معماری سنتی و مدرن را با یکدیگر ترکیب کرد. از طرفی، دوره برداشت از سبک‌های تاریخی و گذشته و نیز دوره التقاط‌گرایی در ایران معاصر دوره پهلوی اول، دوره‌ای تنگاتنگ و آمیخته به هم دارد که طی زمانی بسیار کوتاه انجام شد. این شیوه شبیه به اتفاقی بود که در غرب افتاد، همان‌گونه که در غرب سبک‌های نئوکلاسیک و یا نئوگوتیک و... از گذشته الهام می‌گرفت، در ایران معاصر هم به دلیل نگرش باستان‌گرایی و بینش‌های ناسیونالیستی سیاسی، در معماری نگاه قابل توجه و همه‌جانبه‌ای به سبک‌های معماری هخامنشی و ساسانی و دوران پیش از اسلام شد (کیانی، ۱۳۸۲: ۸). آنچه که جالب است و دلیل خاص خود را دارد این است که این وابستگی و یا پیوستگی معماری معاصر ایران به غرب با تأخیر رخ داد. در این راستا، نظر به وابستگی جریان معماری مدرن ایران با جریان جهانی معماری، تأخر زمانی این جریان در ایران فرض محتومی است، اما این تأخر زمانی در سبک‌های مختلف معماری به انحای متفاوتی در ایران ظهور کرد (مختاری، ۱۳۹۰: ۱۲۷). اما اینکه در هر ساختمان تا چه حد نگرش سنتی و تا چه حد نگرش مدرن غالب بوده، تاکنون در خانه‌های دوران قاجار و پهلوی تبریز مورد بررسی و مذاقه قرار نگرفته است. در این پژوهش باتکیه بر نظرات متخصصان معماری تلاش شد این موضوع مورد کنکاش قرار گیرد. بدیهی است در پژوهش‌های آتی امکان بررسی جنبه‌های مختلف موضوع با جزئیات بیشتر میسر خواهد بود.

فهرست منابع و مآخذ:

کتاب‌ها

- آوری، پیترو. (۱۳۸۶). تاریخ معاصر ایران. ترجمه: محمد رفیعی مهرآبادی، تهران: نشر نو.
- باشلار، گاستن. (۱۳۹۱). بوطیقای فضا. ترجمه: مریم کمالی و محمد شیربچه. تهران: نشر روشنگران و مطالعات زنان.
- حایری مازندرانی، محمدرضا. (۱۳۸۸). خانه، فرهنگ، طبیعت. تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
- حبیبی، سید محسن. (۱۳۷۸). مکتب اصفهان، دولت قاجار و سبک تهران. مجموعه مقالات دومین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران. ج ۱، کرمان: ارگ بزم کرمان.
- قبادیان، وحید. (۱۳۸۳). معماری در دارالخلافه ناصری (سنت و تجدد در معماری معاصر تهران)، تهران: انتشارات پشوتن.
- کالینز، پیترو. (۱۳۷۵). تاریخ تئوری معماری: دگرگونی آرمان‌ها در معماری مدرن. ترجمه: حسین حسن‌پور، تهران: قطره.

- کیانی، مصطفی. (۱۳۸۶). معماری دوره پهلوی اول. تهران: مؤسسه مطالعات تاریخ ایران.
- گروت، لیندا؛ و وانگ، دیوید. (۱۳۸۴). روش‌های تحقیق در معماری. ترجمه: علیرضا عینی‌فر، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.

- مختاری، اسکندر. (۱۳۹۰). میراث معماری مدرن ایران. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- نوربرگ - شولتز، کریستیان. (۱۳۸۲). گزیده‌ای از معماری: معنا و مکان. ترجمه: ویدا نوروز برازجانی، تهران: نشر جان و جهان.

مقالات

- افشاری، محسن؛ پوردیهیمی، شهرام و صالح صادق‌پور، بهرام. (۱۳۹۴). «سازگاری محیط با روش زندگی انسان یک چارچوب نظری، یک مطالعه موردی». مسکن و محیط روستا، (۱۵۲)، ۱۶-۳.
- افشاری، محسن؛ پوردیهیمی، شهرام. (۱۳۹۵). «مقیاس‌های روش زندگی در مسکن». مسکن و محیط روستا، (۱۵۴)، ۱۴-۳.

- پور اعتصامی، زهره. (۱۳۹۹). «مقدمه‌ای بر تحلیل تأثیر نفوذ فرهنگی غرب بر معماری مسکونی معاصر ایران در دوران قاجار و پهلوی». پژوهش در هنر و علوم انسانی، ۵ (۳)، ۱.

- پوردیهیمی، شهرام. (۱۳۹۰). «فرهنگ و مسکن». مسکن و محیط روستا، (۱۳۴)، ۱۸-۳.

- جلیلی، تورج؛ اکبری، سروش. (۱۳۹۴). «بررسی تحولات پلان‌های مسکونی از دوره قاجار تا پهلوی دوم». کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری، مؤسسه معماری و شهرسازی سفیران راه مهرازی.
- حق‌جو، امیر؛ سلطان‌زاده، حسین؛ تهرانی، فرهاد و آیوازیان، سیمون. (۱۳۹۸). «سیر تحول اندام‌های اصلی خانه‌های تبریز از دوره قاجار تا دوره پهلوی دوم». صغه، شماره ۸۶، ۱۲.
- حیدری، علی‌اکبر؛ محمدحسینی، پریسا. (۱۳۹۸). «تحلیل ارتباط میان مؤلفه‌های فرهنگ و ابعاد محیط مصنوع، نمونه موردی: خانه‌ای تاریخی در تبریز». دوفصلنامه اندیشه معماری، شماره ششم، ۷۶-۹۵.
- خاکپور، مژگان؛ انصاری، مجتبی؛ شیخ مهدی و طاووسی، محمود (۱۳۹۴). «ویژگی‌های اجتماعی فرهنگی مسکن بومی». مسکن و محیط روستا، شماره ۱۴۹، ۲۳.
- رمضان جماعت، مینا و نیستانی، جواد. (۱۳۸۹). «جلوه‌های سنت و تجدد در فضاهای ورودی خانه‌های تهران دوره قاجار». نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، شماره ۴۴، ۶۵-۷۵.
- سجادی، فریبرز؛ رستمی، محسن؛ و رستمی، ثریا. (۱۳۹۳). «ریشه‌های تاریخی چالش سنت و تجدد در معماری معاصر قاجاریه (۱۷۸۵-۱۹۲۵ میلادی)». نقش جهان، ۴(۲)، ۷۶-۸۵.
- علی‌الحسابی، مهران و کرانی، نعیمه. (۱۳۹۲). «عوامل تأثیرگذار بر تحول مسکن از گذشته تا آینده». مسکن و محیط روستا، شماره ۱۴۱، ۴.
- کیانی، مصطفی. (۱۳۸۲). «معماری معاصر ایران و مکتب مدرن». نشریه معماری و فرهنگ، ۵(۱۵ و ۱۶)، ۵.
- مداحی، سید مهدی و معماریان، غلامحسین. (۱۳۹۷). «خوانش پیوند سازمان فضایی خانه و شیوه زندگی در معماری بومید (مطالعه موردی: شهر بشرویه)». مسکن و روستا محیط، (۱۶۴): ۶۹-۸۵.
- یزدان‌فر، سیدعباس؛ ضرابی‌الحسینی، مهسا. (۱۳۹۴). «تأثیر شیوه زندگی بر سازمان فضایی خانه، مطالعه موردی: شهرستان ارومیه». انجمن معماری و شهرسازی ایران، (۱۰)، ۴۵-۶۱.

نشریات

آجودانی، لطف‌الله. (۱۳۹۰). رؤیای تجدد در ایران. روزنامه شرق.

منابع لاتین

- Asifa, Nayeem; Utabertab, Nangkula; Sabila, Azmal Bin & Sumarni Ismaila. (۲۰۱۸). Reflection of cultural practices on syntactical values: An introduction to the application of space syntax to vernacular Malay architecture. *Frontiers of Architectural Research* (۷): ۵۲۱-۵۲۹.

Cooper_Marcus ،C. (۱۹۹۵). House as a Mirror of Self: Exploring the Deeper Meaning of Home. Berkeley: Conari Press.

Gauvain ،M. & Altman ،I. & Fahim ،H. (۱۹۸۳). Homes and Social Change: a Cross Cultural Analysis ،In Environmental Psychology: Directions and Perspectives. York: Praeger.

Lawrence ،R. J. (۱۹۹۵). Deciphering home: an integrative historical perspective. In: Benjamin and Stea.

Rainwater ،L. (۱۹۶۶). Fear and the House as Haven in the Lower Class. Journal of the American Institute of Planner (۱۲): ۲۳-۳۱.